

THE BIRTH OF PLENTY – HOW THE PROSPERITY OF THE MODERN WORLD WAS CREATED, William J. Bernstein, 2004, McGraw-Hill, New York, 420 str.

Prikaz*

Bray Hammond u predgovoru svoje knjige *Banks and Politics in America – from the Revolution to the Civil War* napisao je. “Ovo je knjiga o politici, bankama i povijesti. Ipak, političari koji je budu čitali primijetiti će da autor nije političar, čitatelji bankari da autor nije bankar, a povjesničari da nije povjesničar. Ekonomisti će ustanoviti da nije ekonomist, a pravnici da nije pravnik. Da sam bio pripadnik ijedne od tih skupina, ova knjiga vjerojatno ne bi bila napisana i, prema mišljenju mojih kritičnijih čitatelja, svijet zbog toga ne bi bio u gorem položaju.” William Bernstein je neurolog, ali *The Birth of Plenty* nije knjiga o bolestima živčanog sustava.

Bernstein se ekonomijom počeo baviti iz hobija; zanimale su ga štednja, investicije, proces alokacije resursa, vjerojatno s krajnjim ciljem oplođivanja novca koji je zarađivao kao liječnik. Znanje koje je sam stekao odlučio je podijeliti s drugima, pa je osnovao internetsku stranicu *efficientfrontier.com* koja je danas jedan od najposjećenijih foruma za nezavisne investitore. Napisao je i dvije knjige o temi investicija, *The Four Pillars of Investing* i *The Intelligent Asset Allocator*, koje su često citirane u *Wall Street Journalu*.

Nekoliko godina prije no što je napisao *The Birth of Plenty* Bernstein je naišao na bazu podataka “opskurnoga škotskog ekonomista” Angusa Maddisona. Rekonstruirao je podatke o svjetskome ekonomskom rastu počevši od prve godine poslije Krista. Iz njih je bilo uočljivo da prije 1820. godine ekonomskog rasta (mjerena BDP-om po stanovniku) praktički nije bilo, a da je nakon toga bio snažan i postojan. Bernstein nije bio zadovoljan suhoparnim načinom na koji je Maddison objasnio tu promjenu. Mučilo ga je pitanje: zašto? Zašto su ekonomski rast, i tehnološki napredak u njegovoj podlozi, odjednom eksplodirali, i to upravo u tom vremenskom razdoblju? Zašto Firentinci nisu izumili parni stroj koji je Da Vinci nacrtao? Zašto stari Rimljani nisu izumili telegraf? Bernstein je odlučio razotkriti kulturološke i povijesne činitelje koji su se “udružili” u ranom 19. stoljeću i potaknuli veliki ekonomski uzlet suvremenog svijeta. Čitatelju je također želio ponuditi okvir pomoću kojega bi sam mogao uvidjeti zašto je bilo koja zemlja, a ne samo njih nekoliko koje je autor obradio u svojoj knjizi, bogata ili siromašna, slaba

---

* Primitljeno (*Received*): 4.9.2006.

Prihvaćeno (*Accepted*): 12.9.2006.

ili jaka, demokratska ili totalitarna, te zašto su njezini građani zadovoljni ili nezadovoljni svojim životima.

Bernsteinova je glavna hipoteza da su institucije, odnosno okvir unutar kojega ljudska bića misle, međusobno djeluju i posluju, temelj nacionalne ekonomske uspješnosti. Konkretno, četiri institucije koje su preduvjet za ekonomski rast i koje objašnjavaju kako se, kada i gdje svijet obogatio jesu:

- sigurna vlasnička prava, i to ne samo za fizičku, nego i za intelektualnu imovinu, kao i za vlastitu osobnost (građanske slobode);
- sustavan postupak ispitivanja i objašnjavanja svijeta – znanstvena metoda, odnosno znanstveni racionalizam;
- raspoloživ i svima otvoren izvor financiranja za razvoj i stvaranje novih izuma – moderno tržište kapitala;
- mogućnost brzog prenošenja bitnih informacija te brzog prijevoza ljudi i dobara.

Tek kad su sva četiri navedena činitelja operativna, zemlja može napredovati jer se tada smanjuju prepreke za ljudsku kreativnost, čime raste broj inovacija.

Na prvi se pogled može učiniti da Bernsteinova teza nije osobito originalna, posebno onim čitateljima koji su imali priliku bilo gdje u svijetu odslušati kolegij Ekonomska povijest. Istina, sve je to već netko negdje rekao ili napisao, ali ono što *The Birth of Plenty* čini fascinantnom i uzbudljivom knjigom način je na koji je autor sintetizirao postojeća znanja, logički ih povezao, pregledno strukturirao te jednostavnim, opuštenim i inteligentnim načinom pisanja približio čitatelju. Vrlo se rijetko nailazi na knjigu iz područja ekonomske povijesti koja se ne može ispustiti iz ruku; knjigu pri čijem čitanju jedva čekate iduću stranicu i iduće poglavlje.

Knjiga je podijeljena na tri dijela s naslovima *Izvori rasta*, *Nacije* i *Posljedice*. U prvom se dijelu pojedinačno (po poglavljima) opisuju već spomenuta četiri činitelja i njihova međuovisnost. Pritom autor nastoji zaći što dublje u prošlost i pratiti što se događalo s pojedinim činiteljem od izabranog vremenskog razdoblja do danas. Cilj je drugog dijela ispitati podrijetlo sve većih razlika između bogatih i siromašnih zemalja; shvatiti zašto su se neke nacije ranije obogatile, neke kasnije, a neke uopće nisu. Kao prvi slučaj autor analizira Englesku i Nizozemsku, za drugi Francusku, Španjolsku i Japan, a za posljednji Otomansko Carstvo i moderni arapski svijet te Latinsku Ameriku. Treći dio sadržava poglavlje o povezanosti religije, bogatstva, ideologije i demokratskog razvoja, poglavlje o vezi između ekonomskog rasta i sreće, poglavlje o svjetskoj ekonomskoj nejednakosti i vezi između bogatstva zemlje i njezine moći te svojevrzni zaključak.

Budući da knjiga obiluje mnoštvom informacija koje pokazuju autorovu erudiciju, svaki pokušaj detaljnijeg opisivanja sadržaja bio bi vrlo manjkav. Najdojmljiviji dio knjige je onaj u kojemu autor opisuje razvoj znanstvenog racionalizma, uz poseban osvrt na Kopernika, Bacona, Brahea, Keplera, Galieleija, Newtona i Halleya. Gotovo je jednako dojmljiv i opis uspostave zaštite vlasničkih prava u Engleskoj. U knjizi se mogu pronaći i razlozi propasti Rimskog Carstva, saznati kako je Edison riješio problem financiranja proizvodnje svog izuma (žarulje), koliko su loši bili uvjeti života tijekom industrijske revolucije, na koji način genetski inženjering može postati prepreka budućem ekonomskom rastu, i tako dalje.

Osim glavne hipoteze knjige, autor želi dokazati i nekoliko drugih tvrdnji koje su povezane s njima. Bernstein tako smatra da je današnje ekonomsko stanje Latinske Amerike uvelike posljedica neodgovarajućega kolonijalnog naslijeđa, poput gena koji se prenose s generacije na generaciju. Istodobno tvrdi da imperijalizam i prirodni resursi nisu presudni za ekonomsku uspješnost zemalja nego su to, naravno, institucije. Razlikuje dva pitanja koja si narodi obično postavljaju. Prvo je: što smo pogrešno napravili?, a drugo: tko nam je ovo napravio? Mnogo je gore ako se zemlja fokusira na drugo pitanje.

Bernstein također pokušava dokazati da su bogatstvo i siromaštvo povezani sa sociološkim i kulturološkim činiteljima nego s religijom. Tako navodi da je bosanski musliman po odijevanju, manirima i senzibilitetu sličniji Parižaninu nego nekome iz Saudijske Arabije, s kime dijeli zajedničku vjeru. Prema mišljenju autora, povijest ekonomskih neuspjeha nije u religiji nego u otporu tradicionalnih kultura promjenama, spremnosti da se uvjerenja do kojih je pojedincu najviše stalo podvrgnu empirijskom testiranju.

Autor, nadalje, smatra kako je bogatstvo dovelo do demokracije, a ne obrnuto; nekoj su zemlji potrebna desetljeća ekonomskog rasta prije nego što demokracija procvate. Također napominje kako se demokratske institucije ne mogu jednostavno uvesti u zemlje koje imaju servilno stanovništvo. Spremnost izražavanja vlastitog mišljenja raste kako zemlja postaje bogatija.

Kroz cijelu se knjigu provlači država u različitim ulogama, i to uglavnom u negativnom smislu. Ističe se kako državni dužnosnici traže rente i podliježu korupciji, što je osobito izraženo u zemljama u kojima nositelji vlasti nisu dovoljno institucionalno ograničeni. Vladavinu prava autor smatra glavnim činiteljem koji razdvaja bogate i siromašne, a ono što zabrinjava jest činjenica da je to danas jedini činitelj od spomenuta četiri koji nije lako raspoloživ ni dostupan. Za njegovu je učinkovitost zadužena država i time se ulazi u začarani krug države i vladavine prava.

Nije nemoguće da ekonomski povjesničar napiše knjigu poput *The Birth of Plenty* (kao sjajan primjer vidjeti knjigu Davida Landesa *Bogatstvo i siromaštvo naroda*), ali čini se kako je autsajderski položaj donekle omogućio Bernsteinu ležerniji, a opet ozbiljan pristup teškom zadatku koji je izabrao: opisu rađanja obilja suvremenog svijeta, i to na samo 420 stranica teksta. Knjigu bi trebao pročitati svaki student ekonomije koji smatra da mu makroekonomija, gospodarski razvoj i srodne discipline ne daju potpunu sliku stvarnosti kad je riječ o razlikama u ekonomskoj uspješnosti zemalja, a trebali bi je pročitati i svi zaljubljenici u ekonomsku povijest i institucionalnu ekonomiju. Možda svijet bez ove knjige ne bi bio u gorem položaju, ali svejedno se valja nadati da će Bernstein zadržati svoju renesansnost te nam uskoro podariti još jednu knjigu bez koje svijet ne bi ništa izgubio.

Marijana Bađun